

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. М. Николюк, к. е. н.

Житомирський національний агроекологічний університет

*Ідентифіковано основні положення інституціональної економіки.
Виділено переваги різних типів сільськогосподарських обслуговуючих
кооперативів та джерела невизначеності, на які вони впливають.*

Постановка проблеми. Однією із основних проблем сучасної економічної науки є невідповідність ортодоксальної неокласичної економіки вимогам науковості та теперішнім реаліям. Більш

адаптованою до практичної реалізації є інституціональна економіка, яка з кожним роком набуває все більшої популярності. Враховуючи наведене, обґрунтування доцільності організації діяльності взаємодії між суб'єктами сільського господарства на кооперативних засадах слід здійснювати з позицій інституціоналізму. Відтак, саме результати інституціонального аналізу обслуговуючої кооперації слід покласти в основу прийняття рішення про вступ сільськогосподарських виробників до кооперативних формувань того чи іншого типу.

Аналіз останніх досліджень. Основоположниками інституціоналізму є Г. Адамс, Т. Верлен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл та ін., дослідження яких продовжили представники неоінституціоналізму А. Алчян, Д. Бьюкенен, Дж. Кларк, Р. Коуз, Дж. Гелбрейт, М. Олсон, О. Уільямсон, Дж. Ходжсон та ін. Питанням інтеграції та кооперації у межах інституціональної економіки присвячені наукові роботи А. Арригетті, Р. Бекманна, Дж. Найта, Уільямсона, Г. Фаррела та ін. Незважаючи на безумовну значущість результатів досліджень перелічених та інших науковців, недостатньо систематизовано залишається сукупність переваг сільськогосподарської обслуговуючої кооперації з позицій цілей інституціоналізації взаємовідносин економічних суб'єктів.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є обґрунтування доцільності формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з точки зору положень інституціоналізму. Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять принципи системного підходу та положення інституціональної теорії. В основу дослідження покладено абстрактно-логічні методи, зокрема прийоми індукції та дедукції, аналізу та синтезу, операціоналізації понять тощо.

Результати дослідження. Особливості інституціональної економічної теорії реалізуються у межах інституціонального середовища. Елементи інституціонального середовища підприємницької структури, з одного боку, прямо чи опосередковано впливають на неї, а, з іншого – підпадають під дію самого суб'єкта господарювання. Водночас, інституціональне середовище визначає межі, в яких здійснюється людська діяльність [3, с. 458].

Особливістю дій індивідів у контексті інституціоналізму є лише часткова раціональність їх поведінки. Згідно Д. Норта, суперечливим є постулат про те, що «...у розпорядженні економічних «акторів» є пізнавальні системи, які дають правильні моделі тих ситуацій, у межах яких слід зробити вибір» [1, с. 36]. Як зазначає Б. Лосби, не існує явно правильної схеми (процедури) прийняття бізнес-рішення [4, с. 30]. Тобто індивіди рідко приймають раціональні (з точки зору

максимального рівня корисності та ефекту) рішення, що пов'язано, передусім, із неповнотою та асиметричністю інформації.

В основі поведінки індивідів як економічних суб'єктів лежить прагнення до прийняття єдино правильного рішення. Оскільки нестача інформації унеможливує це, індивіди намагаються знизити інформаційну невизначеність. Саме з цією метою вони на основі розподілу праці та інтеграції індивідуальних зусиль створюють організації.

Л. Цукер розглядає організацію як джерело інституціоналізації нових соціальних явищ. Під інституціоналізацією він розуміє, по-перше, процес формування конкретних моделей поведінки та, по-друге, впровадження формальних структур (таких як організації), що не пов'язані із окремими господарюючими агентами, тобто є неперсоніфікованими. Науковець підкреслює, що такі стандартизовані моделі легше впровадити у межах організації, ніж через альтернативні неформальні структури. У цілому Л. Цукер зазначає, що інституціоналізація підвищує стабільність, знижуючи в такий спосіб невизначеність, а високоінституціоналізовані формалізовані організаційні структури та процеси є джерелом нової інституціоналізації [5, с. 443–447]. Тобто організації не тільки нівелюють невизначеність, але й створюють додаткові можливості для її подальшого скорочення. Наведені положення враховано у теорії трансакційних витрат Р. Коуза, який обґрунтував наявність причинно-наслідкового зв'язку між можливістю скорочення витрат на трансакції та здійсненням господарської діяльності індивідів у формі підприємства [2]. Згідно висновків Р. Коуза та його послідовників межі організації визначаються не тільки виробничими та технологічними (трансформаційними), але й трансакційними витратами.

Різні типи та форми організацій по-різному впливають на рівень невизначеності, її джерела, фактори та форми прояву. Особливе місце у зниженні невизначеності економічних суб'єктів, в т. ч. сільськогосподарських підприємств, посідають обслуговуючі кооперативи. Кооператив є результатом інтеграції індивідів та організацій. Особливістю саме кооперативів є те, що вони об'єднують самостійних економічних агентів з метою зниження невизначеності, яка виникає у процесі трансакцій між ними. Ця особливість реалізується через формування та практичну реалізацію внутрішніх інституцій, які створюються суто у межах кооперативного об'єднання та визначають схеми поведінки його членів, що дає можливість скоротити невизначеність їх дій. Крім того, вступ до кооперативу усуває необхідність здійснення ряду трансакцій, які необхідні у процесі господарювання окремих економічних суб'єктів. Окрім

невизначеності та спричинених її дією трансакційних витрат у межах кооперативного утворення такого типу можна управляти і трансформаційними (виробничими) витратами.

В основі внутрішніх інституцій обслуговуючих кооперативів лежать контракти, укладені між членами кооперативу, а також неформальні правила та обмеження, прийняті в об'єднанні. Тип обслуговуючого кооперативу визначає фактори невизначеності, негативну дію яких можна знизити в результаті об'єднання. Умовно за сферами діяльності сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи можна поділити на постачальницькі, агросервісні, переробні та маркетингові (табл.).

Таблиця

Об'єкти впливу та форми прояву переваг сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

Тип кооперативу	Джерело невизначеності	Форма прояву переваг
Постачальницький	Дії постачальників	Стабілізація ціни
		Стабілізація якості сировини та матеріалів
		Стабілізація обсягу постачання
Агросервісний	Дії організацій, які надають послуги	Уникнення або зниження втрат врожаю та тварин
	Дії фінансово-кредитних установ	Стабілізація цін та обсягів реалізації
Переробний	Дії посередників	Усунення джерела невизначеності
	Дії переробників	Стабілізація ціни готової продукції (при співпраці із іншими виробниками з метою організації переробки на кооперативних засадах)
		Стабілізація ціни сільськогосподарської продукції (при співпраці із переробниками)
Маркетинговий	Дії покупців	Стабілізація ціни реалізації
		Стабілізація обсягу постачання

Особливості та переваги організації діяльності сільськогосподарських підприємств у межах обслуговуючого кооперативу доцільно розглядати з позицій можливості в такий спосіб скорочення негативних впливів різних джерел невизначеності виробників продукції сільського господарства. Для того, щоб адекватно обрати тип об'єднання господарюючому суб'єкту необхідно виявити, що є джерелом істотної невизначеності безпосередньо для нього.

Висновки. У контексті інституціоналізму основною ціллю створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є зниження невизначеності дій контрагентів сільськогосподарських підприємств шляхом організації їх взаємодії у межах певної моделі поведінки. Зниження невизначеності здійснюється через уникнення одних трансакцій та вкладення в певні межі – інших. При цьому обслуговуюча кооперація дає можливість скоротити невизначеність дій постачальників, покупців, сервісних та фінансово-кредитних установ, стабілізуючи в такий спосіб основні показники їх діяльності.

Список використаних джерел

1. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – Пер. с англ. А. Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
2. Coase R. The Nature of the Firm / Ronald Coase // *Economica*. – 1937. – Vol. 4, № 16. – P. 386–405.
3. Klein Peter G. New Institutional Economics / Peter G. Klein // *Encyclopedia of Law and Economics*. – P. 456–489 [Online]. – Available from: <http://encyclo.findlaw.com/0530book.pdf>.
4. Loasby Brian J. Evolution and Institution: A Cognitive Perspective / Brian J. Loasby // *Journal of Economics and Business*. – 2002. – Vol. V, № 1. – P. 27–45.
5. Zuker Lenne G. Institutional Theories of Organization / Lenne G. Zuker // *Ann. Rev. Social.* – 1987. – № 13. – P. 443–464.